

RHETORICA SCANDINAVICA A

TIDSKRIFT FÖR SKANDINAVISK RETORIKFORSKNING

e-artikel:

Plutarchos: Konsten att lyssna

RHETORICA SCANDINAVICA NR. 14 - 2000

Version 2006-06

Se

[www.rhetorforlag.se/rhetorica/e]
för senaste version

© Rhetor förlag AB 2006

Denna e-artikel är enbart för privat bruk.

Dokumentet får inte tillhandahållas eller distribueras
utan förlagets skriftliga tillstånd.

Om Rhetorica Scandinavica och e-artiklar:

www.rhetorforlag.se

KLASSIKERN: INTRODUKTION

Plutarchos *Konsten att lyssna*, som är detta nummers Klassiker, är inte en klassiker i vanlig *Rhetorica Scandinavica*-mening: Det är inte en text som har ändrat vare sig den retoriska teoribildningen eller ämnesuppfattningen.

Om, som ordet säger, skönhet inte är en egenskap hos objektet, men enbart finns i betraktarens ögon, då kanske samma förhållande gäller för retoriken och dess förutsättning: lyssnandet. Eller som Plutarchos uttrycker det: "vad ljuset är för dem som har ögon, det är ordet för dem som har öron," och tillfogar "om de blott vill lyssna".

Medan konsten att tala är rikt beskriven och betraktad, är lyssnandets konst i det närmaste obeskriven. Vilket härmed skulle vara något så när åtgärdat.

Konsten att lyssna är ett tal till en ung man som ska påbörja sina studier. I vanlig 'klassisk' stil är talet både moraliskt påpekande och uppbyggligt. Men det rymmer också en egen fyndighet och rader av tankeställare för oss som arbetar och rör oss inom traditionen för 'talandets konst'.

Till den traditionen hör bland annat dogmen om att den kommunicerande är ansvarig för kommunikationen, vilket dock Plutarchos har en annan syn på: "Nu är det många som tror att det är föreläsaren som skall arbeta, inte åhörarna. [...] Naturligtvis har även på en middagsbjudning en väluppfostrad gäst vissa skyldigheter. Än mer gäller detta emellertid åhöraren av en föreläsning."

Den följande översättningen utgavs första gången 1952. Vi publicerar hela texten inklusive Ingemar Dürings förord och noter.

Peter Ström-Soeberg

Den skrift av Plutarchos, som här för första gången framträder i svensk översättning, är författad någon gång omkring år 100 e. Kr. Den är tillägnad en ung man som just står i begrepp att börja sina högre studier, troligen vid något av lärosätena i Athen.

För vår tid är böcker det ojämförligt viktigaste hjälpmedlet vid studierna. Välbekant är Dr Samuel Johnsons ord: "Lectures were once useful; but now, when all can read, and Books are so

numerous, Lectures are unnecessary". Detta är nu inte helt riktigt, eftersom det alltfjämt finns mycket som kan läras eller läras ut endast genom muntlig undervisning.

Under antiken inhämtades kunskap mestadels genom att man lyssnade till en uppläsning eller föreläsning. Varje bok eller småskrift skrevs med tanke på att den skulle föredragas muntligt. Man var så inställd på att *böra* litteratur, att även när man någon gång i avskildhet studerade en

bok, läste man högt. I Apostlagärningarna berättas om den etiopiske hovmannen, som satt i sin vagn och läste. "Filippus skyndade fram och *börde* att han läste profeten Esaias." Konsten att rätt lyssna till en uppläsning, en föreläsning eller en diskussion var för antikens student lika viktig som konsten att läsa rätt innantill för oss. Med denna synpunkt i minnet förstår man lättare Plutarchos' ord i denna skrift: vad ljuset är för dem som har ögon, det är ordet för dem som har öron, om de blott vill lyssna.

Vi möter i Plutarchos' skrift en miljö, ett tänkesätt och en syn på studier och uppfostran, som i många avseenden skiljer sig från vår. Den unge mannen av burgen familj skall ägna sig åt studier, men inte för att utbilda sig för ett yrke, inte heller för att skaffa sig något motsvarande det vi kalla allmänbildning. Två mål anges för uppfostran: att skola sitt förstånd och att bli en bättre människa. De filosofiska studiernas uppgift är att lära den unge mannen att rätt förstå vad som menas med dygd, godhet och skönhet, och därmed hjälpa honom att leva ett rikare och bättre liv. Plutarchos är kritiskt inställd mot sin samtids tendenser att se uppfostrans mål i inhämtandet av ytliga kunskaper, företrädesvis i litteratur, och i konsten att skriva uppsatser eller hålla oförberedda tal över allsköns uppdiktade och livsfrämmande ämnen. Tyvärr var det emellertid denna tendens som segrade.

Ungefär samtidigt med att vår skrift tillkom, utgav den romerske värtalighetsläraren Quintilianus sin berömda handbok med ett fullständigt program för lägre och högre studier. Redan Seneca hade om sin tids uppfostringsideal ironiskt sagt, att "nuförtiden lära vi inte för livet utan för

lärosalen", *non vitae sed scholae discimus*. Och Quintilianus verk, som fick avgörande betydelse för den följande kulturutvecklingen, framlade just ett program, där såväl undervisningens innehåll som dess former och metoder helt anpassats efter skolans trånga värld. Dess mål var en ödslig formalbildning. Av Ciceros *doctus orator* hade blivit en *scholasticus*.

Just mot bakgrund av denna utveckling har det sitt intresse att ta del av Plutarchos' plaidoyer för ett uppfostringsideal, inspirerat främst av hans förtrogenhet med och beundran för Platon. Om vi bortser från en del mycket tidsbundna detaljer, har han en överraskande modern syn på de svårigheter som möter den unge studenten. Han tecknar på ett roande sätt olika begåvnings typer, som det inte är svårt att känna igen i dagens studentkullar, och han ger många hälsosamma och kloka råd. Visst är hans ton litet moraliserande och farbroderligt docerande, men den är helt fri från falskt patos, den är alltigenom äkta. Plutarchos var just sådan som vi möter honom i denna skrift, en fint bildad och tillika lärd man, en levnadskonstnär som på ett lyckligt sätt förenade liv och lära. Han är en förnäm representant, en av de sista, för en åldrande kultur. Hans blick söker sig helst tillbaka till de stora århundradena. De lever ständigt med i hans skrifter i form av citat, anekdoter och språkliga bilder, och ur dem hämtar han styrka och inspiration.

Plutarchos är mest känd genom sina levnadsteckningar över ryktbara greker och romare. I denna skrift lär vi känna honom från en annan sida och fångar en skymt av honom själv i en miljö, som var honom särskilt väl förtrogen.

Ingemar Düring

KLASSIKERN: KONSTEN ATT LYSSNA

Av *Plutarchos*

Översatt av *Ingemar Düring*

Jag skickar dig här, min käre Nikander, min föreläsning om konsten att lyssna, i förhoppning att du skall lära dig att rätt lyssna till den som vill övertyga dig. När du nu har axlat den vuxnes kläder, har du därmed också blivit fri från tvånget att lyda vad andra säger. Men just rätten att göra vad vi vill — detta som ungdomen ibland i sin okunnighet inbillar sig är frihet — skaffar oss tyranner på halsen som är strängare än skolans lärare, nämligen våra begär, vilka nu så att säga lösts ur sina bojor. Herodotos¹ säger att kvinnan klär av sig sin anständighet när hon tar av linnet. Så kan man om somliga unga män säga att när de lägger bort pojkkläderna, lägger de samtidigt bort respekt och fruktan, och när de blivit kvitt sina vanliga kläder, fyllas de av oregerlighet. Men du har ofta hört att det är detsamma att följa Gud och att lyda förnuftet. Därför ber jag dig tro att förståndiga människor innebär övergången från pojke till man inte att slippa lyda. Men nu måste man lyda en helt annan herre. Istället för en lejd övervakare² tar man nu förnuftet till ledare i livet, och endast de som följer dess ledning förtjänar namnet fria människor. Ty endast de som har lärt sig att förena vilja och plikt, lever såsom de önskar. I okultiverade och oförnuftiga begär och handlingar finns det däremot något

oädel, och hos den som ofta skiftar mening är utrymmet för fri vilja obetydligt.

Låt oss nu ta en bild och tänka på främlingar som nyss fått medborgarrätt i ett samhälle. De som är födda i främmande land och kommer som främlingar, finner ofta mycket att tadla och är missnöjda med sin omgivning, men de som länge har bott på orten och växt upp med och vant sig vid dess lagar, de fyller utan knot sina plikter och trivs. Något liknande menar jag bör nu ske med dig. Du har under lång tid vuxit upp i nära beröring med studier och du har från tidig början vant dig vid att inordna allt kunskapsinhämtande och alla barnsliga lärdomar i ett logiskt sammanhang. Du kommer nu själv såsom till en förtrolig vän till de lärda studierna, vilka ensamma kan förläna en ung man den sant manliga och fulländade prydnaden, ett skolat förstånd.

Kanske skall du inte mistycka att först höra några ord om hörseln, som Theophrastos³ betecknar som det mest emotionella av alla våra sinnen. Ty ingenting som vi erfar med syn, smak eller känsel åstadkommer en sådan reaktion av oro eller förvirring som den som griper oss när vi hör dån eller brak eller andra ljud som hårt träf-

Not: Artikeln är första gång tryckt i Plutarchos: *Konsten att lyssna*, Gleerups, Lund 1952. Vi tackar Sven Düring för tillståndet att återutge Ingemar Dürings introduktion, översättning och noter.

1 Herodotos I 8.

2 Härmed avses den så kallade pedagogen. Som tjänare, övervakare och ibland även informator åtföljde han unga män av god familj.

3 I ett bevarat fragment om akustisk teori.

far örat. Viktigare än själva hörselphenomenet är dock det sätt varpå vi uppfattar det. Ty många ställen och organ på kroppen ger åt det onda en möjlighet att smyga sig in och få fäste i själen, men dygden kan endast få grepp om ungdomen genom hörseln. Då är det viktigt att öronen från början ej besmutsas och förvekligas av smicker eller beröras av tarvliga ord. Därför brukade Xenokrates⁴ säga, att man hellre borde sätta öronskydd på barn än på boxare, ty dessa får visserligen öronen tilltygade av de slag de får, men barnen påverkas i sin själ av de ord som de får höra. Detta bör inte fattas så, att han vill anbefalla fullständig avskärmning från hörselintryck, men han vill inskräpa vikten av att vara på sin vakt mot tarvliga ord fram till den tidpunkt då andra och goda ord, fostrade av filosofiskt tänkande till att vara karaktärens väktare, har fattat posto på de punkter där karaktären lättast påverkas och låter sig kullpratas. En gång i forntiden, när Bias⁵ fick bud att skicka Amasis den del av offerdjuret som var på samma gång nyttigast och skadligast, skar han ut tungan och skickade honom. Ty han menade att det är talet som åstadkommer mest skada och mest nytta. De flesta människor brukar också, när de av tillgivenhet kysser små barn, ta dem vid öronen och be barnet göra detsamma med dem. De antyder därmed på lek att barnen bör älska särskilt dem som gagnar dem genom öronen. För det är väl klart, att den yngling som är avskuren från allt åhörande av undervisning och ej får lyssna till kloka ord, inte bara kommer att helt sakna förmåga att växa upp till dygd och skörda dess frukter. Han kan också lätt falla offer för lasten, och hans själ, en åker i träda, blir ett hemvist för allsköns ogräs. Driften att söka njutning och olusten för arbete kommer inte utifrån och är inte ett resultat av uppfostran utan finns inom oss såsom en källa till oräkneliga passioner och sjukliga

begär. Och om dessa tillåtas ohämmat tyrannisera oss efter sin egen natur, och om man underlåter att med nyttigt tal rensa bort dem eller ge dem en annan inriktning, ja då finns det inte något vilt djur som inte skulle kunna sägas vara mera civiliserat än människan.

Eftersom det alltså kan vara både nyttigt och farligt för ungdomen att lyssna, tror jag att det är riktigt att ofta tänka över denna sak och diskutera den med andra. Vi ser ju att de flesta är dåliga lyssnare. Jag tänker särskilt på dem som uppträder som talare, innan de själva lärt sig att lyssna. De inser att det behövs kunskaper och övning för att hålla en föreläsning, men vad åhörande beträffar menar de, att det inte spelar någon roll hur man hör; man har ändå nytta av att höra. Och dock, vid bollspel måste man på en gång lära sig att både kasta och fånga bollen, men när det gäller en föreläsning, kommer konsten att avlyssna före konsten att framföra, liksom konception och havandeskap föregår förlossningen. Du har hört talas om att fåglar lägger vindägg, ofruktbara och döda rester av befruktade ägg⁶. Om ynglingar inte har förmåga att lyssna eller vant sig vid att dra nytta av åhörandet, ja då talar föreläsaren för vinden: "obesjunget och oförmärkt drev det bort under molnen". Se hur pojkar kan luta och vända ett krus, så att de utan att spilla något fångar upp det som hälls däri. Men att anpassa sig själva efter den som talar och ställa in sig på att mottaga det som yttras utan att missa poängerna, det lär de sig inte. Men det löjligaste av allt är följande. Om de händelsevis råkar någon som berättar om en middag, en fest, en dröm eller ett gräl som han varit med om, lyssnar de under tystnad och tigger om fortsättning. Om däremot någon drar dem avsidet och lär dem något nyttigt, undervisar dem om deras plikter, förmanar dem när de handlar oriktigt

4 Xenokrates var en av Platons lärjungar och efterföljare som ledare av Akademien, samtida med Aristoteles.

5 En av de sju vise, vilka Plutarchos ägnat en särskild skrift. Jämför Jakobs brev 3,5.

6 Texten (som bygger på Aristoteles, *Historia animalium* VI 2) är korrupt, och jag har i översättningen fritt återgivit innehållet. Plutarchos' ordlek, som bygger på att samma ord användes för "vindägg" och "tal för vinden, tomt prat", faller bort vid översättningen.

eller söker blidka dem när de är vredgade, då har de inte tålmod med honom. I stället disputerar de med honom och söker få övertag, om de kan, varom inte, tar de till flykten och söker sig till andra samtal om ditt och datt och fyller sina öron som om de vore ruttna och odugliga tunnor med allt annat än det de behöver.

Från skickliga hästuppfödare får vi hästar med god mun för betslet. Så kommer barnen från goda hem med örat övat att lyssna, då de fått lära sig att höra mycket men säga litet. Spintharos brukade berömmade säga om Epaminondas, att det inte var lätt att finna en man som visste mera och talade mindre. Det heter ju också att naturen givit oss två öron men en tunga för att vi skulle tala mindre än lyssna.

Att tiga räknas därför alltid en ung man all heder, och särskilt gäller det när han lyssnar till någon utan att bli upprörd eller falla honom i talet i varje stund, utan håller ut och väntar tills den talande är färdig, även om yttrandet inte faller honom på läppen. När den talande gör ett uppehåll, bör han inte genast skjuta fram sin anmärkning, utan såsom Aischines säger, vänta ett ögonblick för den händelse den talande vill tillägga, ändra eller återtaga något. De som ständigt avbryter med motsägelser och varken hör eller blir hörda utan talar i munnen på varandra, de bär sig illa åt. Den däremot som vant sig att lyssna behärskat och med respekt, han tar emot ett gott argument och gör det till sitt, och det som är onyttigt och falskt har han lättare att genomskåda och avslöja. Han framträder då också som en vän av sanning, inte som en strids-tupp eller framfusig grälmakare. Därför heter det inte illa, att man bör ta luften ur skrytsamma och övermodiga unga män liksom man gör med vinsäckar, om man vill fylla dem med vin av god årgång. Annars har de inte rum för det, uppblåsta som de är av yverboret skryt.

Avund och illvilligt förtal främjar ingenting utan är tvärtom till hinder för varje god gärning. Och för den som lyssnar till en föreläsning, är avun-

den en usel bisittare och rådgivare. Den kommer det nyttiga att framstå som odrägligt, oangenämt och svårt att svälja, eftersom den avundsjuke fäster sig vid allt utom vid det väl sagda. Tänk nu efter! Den som missunnar en annan hans rikedom, rykte eller utseende, han är rätt och slätt avundsjuk, fylld av harm som han är över andras lycka. Men den som förargar sig, då han hör ett väl framfört föredrag, han handlar mot sitt eget bästa. Ty vad ljuset är för dem som har ögon, det är ordet för dem som har öron, om de blott vill lyssna.

Medan avundsjuka i andra fall framspringer ur brist på bildning och på grund av dåliga anlag, är det ofta missriktad ambition och orättmätig äregririghet som vållar avund mot en talare. Den som har en sådan inställning, lyssnar inte på vad som säges, utan avunden oroar och distraherar honom. Ena stunden undrar han om hans begåvning männe är underlägsen talarens, den andra tittar han på grannarna för att se om de visar tecken till njutning eller beundran. Han blir förtretad på de närvarande om de berömmar, och sur om de gillar talaren. Det som yttrats går honom förbi, därför att det inte bereder honom någon glädje att minnas det. Inför det som återstår att säga känner han sig osäker, då han fruktar att det skall bli ännu bättre än det redan sagda. Han är ivrig att talaren skall sluta när han talar som vackrast. Och när föreläsningen är över, ägnar han inte sin uppmärksamhet åt vad föreläsaren sagt, utan liksom en rösträknare går han omkring och antecknar de närvarandes yttranden och omdömen. Om någon berömmar, drar han sig undan och flyr som om de vore galna, men om någon klandrar och förvränger vad som yttrats, skyndar han sig att förena sig med honom. Finns det ingenting att förvränga, återstår alltid möjligheten att anställa jämförelser med andra som kunde ha talat bättre och med större kraft om samma ämne. Resultatet blir att han genom att misshandla och misstolka föreläsningen berövar sig själv varje nytta och gagn av den.

I stället bör man låta sin ärelystnad ingå fördrag med lusten att lyssna. Man bör lyssna glatt och välvilligt till talaren, alldeles som om man vore gäst vid en tempelmåltid eller vid en offerfest, och berömma honom för sådant i vilket han framgångsrikt visar sin styrka. Man bör välvilligt uppta hans iver när han framlägger sina åsikter och försöker övertyga andra med skäl som övertygat honom själv. När han säger något riktigt, bör vi tänka på att det inte beror på en slump eller kommer av sig själv utan är resultatet av eftertanke och mödosamma studier, och häri skall vi söka efterlikna honom i en anda av beundran och tävlingsiver. Om han tar miste, bör vi inrikta vår uppmärksamhet på att finna ut anledning och orsak till felet. Xenophon⁷ brukade säga, att en god hushållare drar fördel av både vänner och ovänner. På samma sätt kan man, om man är pigg och vaken, dra nytta av en talare både då han talar riktigt och då han misslyckas.

Klart är att tanketorka, ordprål, anspråksfullt uppträdande, flåspatos och smaklöst fikande efter applåder framträder tydligare när man hör det hos andra än när man själv talar. Därför bör man överflytta rannsakingen från den talande till sig själv och tänka efter om man kanske omedvetet begår samma fel. Ty det är det lättaste av allt att finna fel hos sin nästa. Det är dessutom onyttigt och meningslöst, såvida det inte leder till att man rättar sig själv och är på sin vakt mot liknande fel. När man ser andra fela, gör man klokt i att upprepa för sig själv Platons ord "jag är kanske själv sådan?" Ty såsom vi ser våra egna ögon återspeglas i nästans, så bör vi i andras tal se en spegelbild av vårt eget sätt att tala för att inte alltför tvärsäkert ringakta andra utan i stället mera omsorgsfullt ge akt på oss själva när vi talar. Det är för detta ändamål och för jämförelses skull nyttigt om vi, när vi efter föreläsningens slut kommit för oss själva, tar upp något av det som tyckts oss illa eller otillfredsställande framställt och försöker oss på samma ämne. Låt oss försöka fylla ut det som fattas, rät-

ta till det som brustit, finna andra uttryck, eller rent av försöka behandla ämnet på ett helt annat sätt. Det var som bekant det Platon⁸ gjorde i sin kritik av Lysias' tal. Att finna invändningar mot en framställning är ju inte svårt, tvärtom mycket lätt. Men att själv prestera något bättre, innebär alltid mycken möda. Så sade också spartanen, som hört att konung Filip hade lagt Olynthos i ruiner, "Ja, men han skulle inte kunna bygga upp en sådan stad". När det vid vårt försök att tala över samma ämne blir klart för oss att vi inte nämnvärt kan skilja oss från den som talat, rycker vi undan grunden för vår kritik. Vår självkänsla och egenkärlek får snabbt en törn, när den sätts på prov genom sådana jämförelser.

Motsatsen till ringaktning är den kritiklösa beundran. Den är väl utslag av en vänligare och mera överseende natur men kräver även den en viss måttfullhet, kanske till och med ännu större. Det är sant, att den som har läggning för att visa ringaktning och vara elak, drar föga nytta av en talares framställning. Men den som bara menlöst beundrar är mera utsatt för att lida skada. En sådan människa vederlägger inte Herakleitos' ord: "en tomsäck till människa, flyger i vädret för varje ord". Man kan gärna vara frikostig med beröm åt en talare, bara man är återhållsam i att sätta tro till vad han säger. När det gäller talarens språk och framställningskonst kan man tillåta sig att vara en välvillig och okritisk bedömare, men värdet och sanningshalten i det sagda bör man pröva noggrant och skoningslöst. Om så sker, kommer talaren inte att fatta agg till oss och hans ord inte att skada. Faktum är att vi kan råka insupa åtskillig falsk och mindrevärd kunskap, om vi är alltför välvilliga och lättrogna. Det hände en gång att de styrande i Sparta gillade ett förslag från en man som var känd för dåligt leverne. De överlät därför åt en annan man, som åtnjöt anseende för god karaktär, att framställa förslaget. De handlade rätt och visade politiskt förstånd, då de sålunda sökte vänja folket vid att

7 I sin skrift *Oikonomikos*, Om hushåll, I 15.

8 I dialogen *Phaidros* 237 b ff, Lindskog I 371.

påverkas mera av förslagsställarens karaktär än av hans ord. Vid ett filosofiskt eller vetenskapligt föredrag bör vi emellertid skjuta åt sidan hänsyn till talarens anseende och pröva den mening han förfaktar. Ty i en föreläsning liksom i ett krig spelas mycken teater. När man ser talarens grå tinningar, hans affekterade maner, hans respektgivande uppsyn och air av betydighet, och särskilt när man hör bifallsyttringar, applåder och stampningar från de närvarande, ja, då är det inte lätt för en ung och oerfaren åhörare att undgå att ryckas med strömmen. Även i själva orden ligger något medryckande när talaren behandlar sitt ämne smakfullt och uttömmande, med både tyngd och skicklighet. Liksom de fel en sångare gör lättare undgår auditoriet om han ackompanjeras av en klarinett, så kan en flott framförd paradföreläsning komma åhöraren att glömma att reflektera över innehållet. Det kanske var Melanthios⁹ som på frågan vad han tyckte om Diogenes' tragedi svarade, att han inte kunde se den eftersom den skymdes av så många ord. Många populärföreläsare brukar vid föredrag och diskussioner skyla bristen på tankar med mångordighet. De har också ett sätt att modulera rösten med mjuka tonfall och vackert framullande fraser, så att de försätter sina åhörare i ett tillstånd av hänförd berusning. Det är emellertid ett tomt nöje de bereder och ett än tommare rykte de förvärvat.

På dem passar därför precis Dionysios' yttrande¹⁰. Efter vad det sägs, hade han vid en fest lovat en ryktbar musiker en stor present, men när konserten var över, gav han honom ingenting, då han menade att han redan avbördat sin skuld. "Ty, sade han, hela tiden du glädde oss med din sång, glädde du dig själv lika mycket åt dina förhoppningar". En liknande lön ger dylika föreläsningar åt dem som håller dem. Talaren beundras, så länge han är underhållande. Knappt har föreläsningen och därmed också det roliga slutat, förrän man glömmer föreläsaren. För-

gäves har han slösat sin tid och åhöraren offrat en stund av sitt liv.

Man skall därför söka ur sin framställning rensa bort mångordighet och intetsägande fraser och söka efter själva kärnan. Man skall inte härma flickor som binder en krans utan bina. Flickorna samlar blommor och doftande blad, binder och flätar samman, och visst är det vackert, men kortlivat och ofruktbart. Bina däremot flyger ofta över ängar med violer, rosor och blåstjärnor, men de sänker sig ner mot den sträva och kåna timjan, och där slår de sig ner...

sökande gyllene honung,

...och när de har samlat en nyttig last, flyger de hem till sitt arbete. Så bör en studieintresserad och ärlig åhörare lära sig betrakta det yppiga blomsterspråket, den dramatiska och uppseendeväckande framställningskonsten, som foder för drönare och passande för gottköpsföreläsare. Må han se bort från sådant och i stället följa föredragets innehåll och röda tråd och hämta gagn och nytta av vad han hör, ihågkommande att han inte kommit till en teaterföreställning eller konsert utan till en föreläsning och en lärosal och i avsikt att med vad där säges förbättra sitt liv.

En följd av det som nu sagts är, att när åhöraren granskar och bedömer föreläsningen, bör han börja med sig själv och sin egen sinnesförfattning. Han bör tänka efter om någon av hans lidelser är utslag av för stor vecklighet, om något som tynger honom kanske inte är så tungt, om hans mod och vilja har säker ankargrund, om han har en eldhåg för det goda och sköna. Det är ju en naturlig sak när man reser sig ur barberarens stol, att man ställer sig framför spegeln, tar sig över huvudet och granskar hur håret klippts och vilken förändring klippningen åstadkommit. Så bör man också, när man lämnar ett föredrag eller en akademisk föreläsning, inte underlåta att blicka in i sig själv och rannsaka sin själ, om den avbördat sig något av det som tynger den som överflödsgods, om man blivit lättare till sinnes och på bättre humör. "Varken ett bad eller en

9 En berömd målare på 300-talet f. Kr.

10 Den bekante tyrannen i Syrakuse på 300-talet f. Kr.

föreläsning är till nytta,” säger Ariston¹¹, ”om det inte renar oss.”

Den unge mannen bör alltså söka förena nytta och nöje, när han lyssnar. Man bör naturligtvis inte sätta upp njutning som ett mål i sig självt för föreläsningar. Inte heller väntar någon att man går från en akademisk föreläsning uppspelt och gnolande på en glad melodi, lika litet som man smörjer sig med doftande salvor när man i själva verket tränger efter ett våtvärmande omslag eller plåster. Men han bör känna sig tacksam, om talaren — såsom när man röker ren en bikupa — med genomträngande ord renat hans själ från dimmiga och dunkla föreställningar. Vål bör en föreläsare inte helt bortse från att smycka sin framställning med tilltalande och övertygande ord, men den unge bör, åtminstone till en början, minst av allt akta på detta. Senare kan han väl göra det, liksom de drickande då de släckt törsten uppmärksamma bågarens utsirningar och vrida den runt. Så kan han, då han druckit sig otörstig av kunskap och kan andas ut, ägna sig åt att iaktta föreläsningens formella elegans och poänger. Men den som från första början inte ägnar sig åt sakinnehållet utan börjar klanka på språkformen och fordrar att föreläsningen skall hållas på ren attiska¹², han är lik den som inte vill dricka ens en hälsodryck om den inte serveras i en bågare av finaste attiska keramik, eller ta på sig en mantel till skydd mot vinterkölden om inte ullen stammar från attiska får, utan föredrar att sitta överksam och orörlig, svept i en fin, trådsliten mantel av Lysias' språk.

- 11 En filosof i Athen på 200-talet f. Kr., peripatetiker. "Rening" syftar här på Aristoteles' teori om "rening av affekterna" (*katharsis*) som tragediens och musikens uppgift.
- 12 På Plutarchos' tid var det på modet att skriva ett språk, som så mycket som möjligt närmade sig attisk grekiska. Man tog gärna talaren Lysias som mönster. Denna rörelse kallas "atticismen". När atticismen under Hadrianus' tid helt slagit igenom, hade man lyckats skapa ett artificiellt språk, och klyftan mellan litteraturspråket och det talade språket var ett faktum. Klyftan består i nutidens grekiska.
- 13 Odysseen 17, 222.

Denna sjuka (att tala ren attiska) är orsaken till mycken tomhet på förnuft och sunda tankar, till en myckenhet hårklyverier och snick-snack i undervisningen. Det har lett till att ynglingar inte riktar sin uppmärksamhet på den offentlige lärarens vandel och verksamhet och insatser i samhället, utan fäster sig vid hans språkliga och stilistiska framställningsform, alltunder det de varken begriper eller gitter pröva, om det han säger är nyttigt eller onyttigt, om det är väsentligt eller tilläventyrs bara ett tomt rassel av ord.

Härnäst vill jag säga några ord om oseden att inskjuta frågor. Det är ju så att den som kommer som gäst till en middag äter av det som sättes fram och inte begär något annat eller kritiserar maten. På samma sätt bör den som kommer till en ordens fest, i synnerhet om föreläsningens ämne är klart formulerat, under tystnad lyssna till vad talaren har att andraga. De som lockar talaren bort från ämnet med inpass och nya frågor, de är inte trevliga och inte roliga att ha som åhörare. De avser inte att dra nytta av vad som sägs, och de stör både talaren och föreläsningen. Och när nu talaren erbjuder sina åhörare att ställa frågor och framkasta problem, bör man komma med nyttiga och till saken hörande inpass. Vi minns väl hur Odysseus¹³ utskrattades av friarna,

tiggande bitar av bröd, ej väntande svärd eller skålar.

Man anser det nämligen som ett tecken på ädelt sinnelag både att begära och ge något stort. Ett löjets skimmer faller därför över den åhörare som leder talaren in på petitesser och spetsfundigheter, såsom vissa unga män brukar göra, vilka älskar hårklyverier och vill visa upp sin slagfärdighet i logik eller matematik¹⁴. Tag till exempel problemet om "delningen av det oändliga"

- 14 All slags lekar jämförliga med vår tids frågesport och allmänbildningstävlingar var på modet under senantiken och drevs som sport. De tankenötter som här tas som exempel är hämtade den ena från Aristoteles' *Analyt. post.* II 12, den andra från *De progressu an.* 14.
- 15 Jämför Horatius *Epist.* I 6, I *nil admirari*.

eller frågan vad menas med "rörelse i sidled eller diagonalt". Vid sådana tillfällen kan man använda det svar läkaren Philotimos gav till en person som led av varböld och lungsot. Då denne bad honom om ett botemedel för nageltrång och läkaren av hans hy och andning förstod att slutet var nära, sade han: "För dig, min käre vän, gäller det inte nageltrång". Och för dig, min unge vän, är det nu inte tid att ställa spetsfunda frågor, utan för dig gäller det att lägga bort pösande övermod, svärmerier och struntprat och ställa in dig på ett anspråkslöst och stadgat liv.

När man ställer frågor till föreläsaren, skall man se till att man anpassar sig efter dennes erfarenhet och läggning och hålla sig till hans fack. Man skall inte söka tvinga den som sysslar med moralfilosofi att ge sig på att lösa naturfilosofiska eller matematiska problem, och den som står med kunskap om naturen skall man inte locka att uttala sig om problem i logiken, såsom hypotetiska översatser eller lösningar av felslut. Liksom den som försöker klyva ett vedträ med en nyckel eller öppna en dörr med en yxa inte gör rätt mot dessa verktyg, utan framstår som en som berövat sig själv förmågan att bruka dem, så går det med dem som ställer talaren mot väggen med frågor, som denne inte har förutsättningar att svara på, i stället för att taga vara på vad talaren har att ge. De skadar sig själva och ådrar sig på köpet anseende för illvilja och dåligt vett.

Vidare bör man akta sig för att ideligen rida upp på samma käpphäst. Sådant är typiskt för den som i otid vill hävda sig. Att välvilligt lyssna till motpartens argument är utmärkande för en bildad och vid sällskapsliv van människa. Nu kan det ju hända att man känner sig själv betryckt och nere. Det kan vara en känsla som man inte kan lägga band på, ett bekymmer som man söker tröst för. I detta fall är det nog inte värt att tillämpa Herakleitos' ord "övetenhet är det bäst att dölja", utan det är bättre att lätta sitt hjärta och söka bot. Antag vidare att våra tankar bringas i oreda av ett utbrott av dåligt humör, ett anfall av

vidskepelse, en häftig osämja med våra närmaste, eller att en galen kärlekslusta...

oroar hjärtesträngar, aldrig rörda förr,

...då skall vi inte ta vår tillflykt till andra samtalsämnen och draga oss undan en prövning. Tvärtom bör vi då lyssna till personer som gör en utläggning av dessa frågor och efteråt söka upp dem enskilt och fråga dem till råds ytterligare. Tag dig i akt för att göra på motsatt sätt. Ty de flesta fågnar sig åt att höra lärde män tala och beundrar dem — men de tror alltid att dessa talar om andra personer. Om nu den lärde mannen lämnar de där andra och talar frispråkigt just till åhörarna och om deras bekymmer och ger dem förmaningar, då blir de förargade och anser att han lägger sin näsa i blöt. I allmänhet menar man att man bör lyssna till den lärde mannen i katedern som till en skådespelare på teatern. I angelägenheter utanför lärosalen tror man inte att hans omdöme är mer värt än ens eget. Nu finns det nog skäl för denna inställning när det gäller vissa kringresande talare, som vi kallar sofister. För när de har stigit ner från katedern och plockat ihop sina bokrullar och småskrifter, ja, då visar det sig att de i livets allvarliga skådespel är obetydliga figurer och under medelmåttan. Men gentemot människor med inre resning, sanna filosofer, är en dylik inställning felaktig. Den har sin grund däri att man inte förstår, att hos dem allvar eller skämt, en nick av bifall, ett leende, en rynkad panna, och framför allt ett ord riktat enskilt till en själv, bär nyttigt frukt om man lärt sig konsten att lyssna och taga emot.

Även när man lovordar bör man iakttä en viss försiktighet och måtta, ty för mycket och för litet är lika opassande för en bildad man. En svår och otrevlig lyssnare är den, som inför allt som sägs sitter där lika stenhård och opåverkad, pösande av hemlig inbilskhet och ingrodd självöverskattning. Han tror sig kunna säga allt bättre. Han höjer ej sina ögonbryn och yttrar inte ett ord som skulle kunna förråda att han lyssnar med välvilja, utan sitter tyst med utstuderat allvar.

Han intar en pose, typisk för den som står efter att anses vara en balanserad och djupsinnig man. Liksom om lovord vore pengar, tycker han att han tar från sig själv om han ger åt en annan. Mången missuppfattar Pythagoras' ord. Han yttrade att han av filosofien hemfört den vinsten att ej förundra sig över någonting. Men de tolkar detta så, att de inte beundrar och inte uppskattar någonting¹⁵. Detta att inte förundra sig tolkar de som om det betydde att ringakta, och genom att vara nedlåtande jagar de efter anseende.

Nu är det sant att ett filosofiskt resonemang, som vilar på kunskap om och redogörelse för en viss företeelse, förtar den förvåning och häpnad som härrör från ovisshet och okunnighet om fakta. Men det är inte sant att det förtar vår glädje, vår ödmjukhet eller vårt mänskliga deltagande. Människor med verkligt god karaktär uppskattar högt att få lovorda en person som är värd beröm. De anser att det länder dem själva till stor heder att få hedra andra, eftersom det är ett tecken på generositet. De däremot som snåla med beröm åt andra, synas själva fattiga och hungrande efter att få del därav.

Den motsatta typen av människor, den där som okritiskt och med ett utrop på läpparna far efter varje ord och stavelse, tanklös och flyktig som han är, inte heller av honom är deltagarna i diskussionen merendels trakterade. Därtill retar han åhörarna genom störande inpass och lockar dem att mot sin vilja uppträda på hans sida, såsom när de av undfallenhet låter sig dragas med i applåder. Och inte har han någon nytta av vad som sägs, eftersom föredraget tack vare honom ständigt avbrytes av bullersamma applåder. När han går därifrån, säger man om honom att han är ettdera av tre: en hycklare, en fjäsker, eller en nolla som uppenbarligen inte förstår konsten att lyssna.

En man som sitter till doms måste lyssna utan hänsyn till motvilja eller välvilja, efter bästa förstånd och med blicken riktad mot vad som är rätt. När vi åhör en lärd föreläsning, tvingar oss

ingen lag och ingen ed att med välvilja lyssna till talaren. De gamle var kloka nog att giva Hermes en plats vid Chariternas sida. De menade att en muntlig framställning inte får sakna behag och tjuskraft. Det är väl knappast möjligt för en talare att helt misslyckas och göra så fullständigt fiasko att han inte lyckas prestera åtminstone något berömvärdt: en originell tanke, ett lyckat citat, något i själva ämnet eller syftet med föreläsningen eller åtminstone i ordvalet eller kompositionen,

såsom bland taggig ginst och tornigt puk-törne stundom sommarlövkjojan står, doftande, skir och mjuk.

Det finns ju faktiskt sådana som kan förläna en viss övertygelsens kraft åt parodiska lovtal över kräkmedel eller feber eller rent av över en kastrull¹⁶. Kan det då vara möjligt att en föreläsning av en man som har namn om sig att vara eller betecknas som lärd, inte skulle ge ett välviligt och kultiverat auditorium åtminstone någon vederkvickelse och någon anledning till beröm? Vi vet ju, som Platon säger¹⁷, att ynglingar i blomman av sin ålder är en stimulans för den som har lätt att bli förälskad; de blonda kallar han gudasöner, de mörka manliga, den som har böjd näsa kunglig, den uppnäste söt, den bleke säger han har honungshy; och så välkomnar han dem alla med vackra namn och tycker om dem; ty kärleken är skicklig att som murg gröna klänga sig fast vid varje förevändning. Hur mycket lättare bör då inte den vänligt inställda, bildade åhöraren ha att finna en anledning att öppet visa varje talare sin erkänsla i lämplig form. Så gjorde också Platon i sin bedömning av Lysias' tal¹⁸. Fast han inte kunde berömma hans uppfinningsförmåga och kritiserade hans disposition, berömmar han likväl hans stil och säger att han svarvat ut vart och ett av sina ord klart och formfulländat.

tid.

17 *Staten* 474 d, Lindskog III 220.

18 *Phaidros* 234 d, Lindskog I 369.

19 Segrare i idrottstävlingar bekransades med lager eller vanligen vildoliv, medan blomsterkransar hörde samman

16 "De oförberedda talarna", en välkänd sport även i vår

Man kan kritisera Archilochos för hans ämnesval, Parmenides för att ha framställt sin filosofi på vers, Phokylides för hans banalitet, Euripides för hans mångordighet, Sophokles för hans ojämhet. Och när man tänker på de klassiska talarna, finner man hos den ene gestaltningsförmågan klen, hos en annan en viss känslokyla, hos en tredje alltför litet behagfullhet. Men de är alla värda vår beundran för den särskilda förmåga som naturen begåvat dem med till att påverka oss och dra oss till sig. Därför finns det också för den som vill lyssna, tillfällen i överflöd att prisa dem. Det är inte nödvändigt att göra det i ord. I många fall är det till fyllest att vi betygar vår tacksamhet med en vänlig blick, en min av tillfredsställelse och ett vänligt och glatt uppträdande.

Slutligen finns det en del saker som hör till vanligt folkvett vid åhörande av varje föreläsning, även om talaren är alldeles misslyckad, nämligen att sitta stilla och upprätt, att hålla blicken fäst på talaren, att vara uppmärksam, att se oberörd ut och inte sätta upp ett hånfullt eller förargat ansikte eller med sitt minspel förråda andra tankar.

I varje sysselsättning når man fulländning genom att låta en hel rad faktorer samverka mot ett gemensamt mål och skapa jämvikt och harmoni. En enda liten detalj för litet eller för mycket har en märkvärdig förmåga att ge upphov till disharmoni. Vad en föreläsning beträffar, kan det räcka att någon sitter där med rynkade ögonbryn, sur uppsyn och irrande blick, eller vrider och vänder sig, lägger benen i kors på ett opassande sätt, nickar och viskar till grannen och småler, gäspar sömnigt och lutar huvudet i händerna och annat sådant. Det är klart att man därmed ådrar sig ett visst ansvar och att man bör undvika sådant.

Nu är det många som tror att det är föreläsaren som skall arbeta, inte åhörarna. Man tycker att det är bara i sin ordning att föreläsaren in-finner sig med en väl genomtänkt och förberedd

föreläsning, medan åhörarna störtar in oförberedda och utan tanke på sina skyldigheter och slår sig ner ungefär som till ett dukat bord, i avsikt att njuta av tillvaron medan andra arbetar för dem. Naturligtvis har även på en middagsbjudning en väluppfostrad gäst vissa skyldigheter. Än mer gäller detta emellertid åhöraren av en föreläsning. Han är en deltagare i föreläsningen och talarens medarbetare. Det är inte hans uppgift att småaktigt kritisera och nagelfara talarens inadvertenser i fråga om ordval och sakbehandling, medan han själv, oåtkomlig för kritik, uppför sig otympligt vid föreläsningen. Tvärtom, alldeles som i bollspel medspelarna måste anpassa sina rörelser till varandra och aktivt samarbeta, så bör det vid en föreläsning finnas ett visst samspel mellan talare och åhörare, och var och en bör iakttä sina skyldigheter.

Själva de ordalag varmed man uttrycker sitt bifall bör väljas med urskillning. Epikuros gjorde sig skyldig till smaklöshet, när han om sina vänners brev yttrade att de mottogs med brakande applåder. Nu finns det de som i våra föreläsningssalar vill införa nymodiga och främmande uttrycks sätt och tillropar talaren "gudomligt", "gudainspirerat", "ouppnåeligt" — alldeles som om det inte försloge med de gamla hederliga uttrycken "bravo", "klokt sagt", "alldeles riktigt", vilka man brukade i de kretsar där Platon, Sokrates och Hypereides talade, när man ville uttrycka sitt gillande. Nu går man över alla gränser och narrar talarna att känna behov av sådana där övermaga och överflödiga bifallsyttringar. Det är också mycket smaklöst att avge vittnesbörd om talarens förträfflighet med ed såsom i en domsal. Inte ett dugg bättre är de som brukar ord som i denna situation inte alls är på sin plats. En lärdd man får höra utrop som "så fräckt", en äldrig lärare tillropar man "så kvickt" eller "vilken elegans". Därmed flyttar de in i lärosalen uttryck som passar för dem som bedriver som en sport att tala över förelagda ämnen. De brukar om en nykter föreläsning ord som hör hemma i ett glatt lag, ungefär som om de skulle fira en segrare i en

idrottstävling med en krans av rosor och liljor istället för med lager eller vildoliv¹⁹. När Euripides en gång höll på att med sin kör instudera en sång som han satt musiken till, brast en av koreuterna i skratt. "Om du inte vore så dum och okunnig," sade då Euripides,²⁰ "skulle du inte ha skrattat åt en sång i mixolydisk tonart". En skolad filosof eller politiker kan snoppa av en åhörare utgjuter med att säga "du tycks mig vara både dum och ouppfostrad, annars skulle du inte ha avbrutit mig med sådant sludder-sladder när jag undervisar, lär eller talar om religionen eller om staten och dess styrelse". Tänk bara på dem som befinner sig utanför rummet där en lärman docerar och hör dem därinne ropa hej och bravo. Är det märkvärdigt om de börjar undra om bifallet gäller en flöjtblåsare, en kitharist eller en dansör?

Till en förmaning eller råfst bör man inte lyssna likgiltigt, inte heller med omanlig upprördhet. De där som med lätt hjärta och flyktig uppmärksamhet lyssnar till en lärares förebräelser och till och med skrattar, när de tagas vid örat, och prisar sin tuktomästare, liksom snyltgästen vid ett middagsbord utbrister i lovord när han får ovetta av dem som föder honom, de är vanligen tilltagsna och fräcka unga herrar. Deras själsväld är varken ett vackert eller sant uttryck för manlighet. En sak är ett oförargligt skämt, kvickt och lekfullt framställt. Att finna sig i det med gott humör och utan att såras, är i högsta grad ett tecken på god uppfostran och egentligen en äkta spartansk dygd. En helt annan sak är ett förmanande strafftal, som vill leda till bot och bättring och som är genomträngande som en stark medicin. Att åhöra ett sådant utan inre samling, utan att svettas och känna sig förvirrad, utan att förtäras i sin själ av blygsel, tvärtom oberörd och med ett hånfullt eller ironiskt grin, det är särdeles ohysat. Så handlar en yngling som

med glada dryckeslag.

20 En sång i mixolydisk tonart präglades av tragiskt patos.

21 En populärfilosofisk författare från Rhodos c:a 250 f. Kr., mycket uppskattad av Plutarchos.

inte lärt sig att blygas på grund av att han ständigt vant sig vid det som är vrängt och orätt. Hans själ är hård och valkig liksom en förtorkad kropp där en bula inte kan slå upp.

Men det finns också unga män med motsatt läggning. Om de blott hör ett enda klandrande ord, rusa de tvärt bort utan att se sig om och flyr från sin lärare. Visserligen har de i sin naturliga blygsamhet en god utgångspunkt för sin räddning, men de tappar bort den genom veklighet och svaghet. De visar ingen fasthet när de sätts på prov, och de kan inte ta emot en skrapa som män. I stället vänder de sina öron till det menlösa och oförargliga kallprat som är brukligt bland en viss sorts fjäskiga och pratsamma människor, och dessa fångar in dem med sitt låt vara komplett onyttiga men dock angenäma pladder. Precis som en som springer sin väg från läkaren efter en operation och inte väntar på att bli förbunden, så utsätter de sig för det smärtsamma snittet men står inte ut med den behandling som leder till bot. När ett ord har skurit och sårat en människa i själen, måste hon låta det onda värka ut och såret läka sig. Annars går hon bort från sin lärare sårad och med smärta men utan att ha fått hjälp. Ty inte bara Telephos' sår, som Euripides säger ...

lindras av fina spån från lanser.

Också det sting som en välartad ung man fått från ett allvarligt förmaningstal botas av samma ord som stungit. Det skadar därför inte att lida en smula och känna ett sting, men den som tagits i upptuktelse bör inte känna sig förkrossad eller modlös. När hans filosofiska skolning börjar, bör han känna sig som en novis i mysterierna: han måste underkasta sig de inledande reningarna och sinnestvörelsen och sätta sitt hopp till det ljuvliga och klara ljus som skall följa efter tillfälligt betryck och oro. Även om han tycker sig bli orättvist tuktrad, är det berömvärt att visa tålmod så länge skrapan varar. När talar slutat, bör han gå fram till honom med en förklaring och be honom att för en verklig för-

seelse spara den allvarliga tillrättavisning, som nu kommit honom till del.

Ni minns att när man lär sig läsa och skriva, spela lyra eller kommer ut på idrottsplanen, är de första lektionerna fyllda med ängslan, möda och oklarhet. Allteftersom man gör framsteg går det som i vårt umgänge med människor: förtrogenhet och bekantskap gör allt tilldragande och lätt att finna sig till rätta med, det blir enkelt att både säga och göra. Så är det också med de lärda studierna. Där möter man naturligtvis redan i början sådant som är frånstötande och ovanligt i terminologi och sakinhåll. Dock bör man inte redan i början låta skrämman sig av klenmod och räddhåga överge studierna. Börja i lilländan, häng i och var envis i väntan på den förtrogenhet med ämnet, som gör allt det eftersträvansvärda till ett nöje. Det skall inte dröja länge förrän ett stort ljus skall sprida sig över kunskapsinnehåll och ingjuta en stark längtan efter att göra framsteg i dygd. Den som kan leva resten av sitt liv utan denna längtan, sedan han omanligt flytt bort från filosofiska studier, stämplar sig själv som antingen mycket förmåten eller feg.

Det är sannolikt, att studiernas innehåll i viss utsträckning är svårtillgängligt för dem som är unga och oerfarna. Dock är det i de flesta fall de själva som trasslar in sig i oklarhet och missförstånd, eftersom man finner att personer med helt motsatt läggning begår alldeles samma fel. På grund av blyghet och undfallenhet mot läraren tvekar somliga att ställa frågor och därmed vinna säkrare grund för sina kunskaper. De nickar sitt ja och instämmer, precis som om de begripit saken. Andra åter som i missriktad ambition och barnslig tävlan med kamraterna vill visa upp sin skarpsinnighet och duktighet, säger att de kan en sak innan de begripit den, och följaktligen begriper de den aldrig. Resultatet är blott, att de tillbakadragna och tystlåtna ynglingarna, när de går ifrån föreläsningen, gruvar sig över det som är svårt att förstå. Till slut tvingas de, och denna gång med än större blyghet, att besvara

läraren med frågor som skulle ha ställts långt förr och att hämta upp vad de gått miste om. Men de där överambitiösa och snarkloka unga männen måste ständigt skyla och dölja den okunnighet i vilken de kommer att förbli.

Låt oss alltså söka göra oss kvitt all sådan enfald eller skrytsamhet och ägna oss åt studierna och åt uppgiften att med vår förståndskraft söka fatta det nyttiga i föreläsningen. Låt oss med jämnmot fördrå skratten från dem som anse sig själva så duktiga. Tänk på Kleantes och Xenokrates, som ansåg sig själva mera trögtänkta än sina kamrater men inte flydde från lärdomen eller gav upp utan i stället var de första att skämta med sig själva. De liknade sig själva på skämt vid flaskhalsar och bronstavlor. Därmed menade de, att de visserligen hade svårt att få in kunskaper, men sedan satt kunskaperna desto fastare och säkrare. Det räcker inte, som Phokylides säger, att ...

ofta vilse man förs när man strävar att finna det rätta.

Nej, man får också finna sig i att bli utskrattad och komma i skev dager, tåla anspelningar och grovt skämt, medan man med hela sin kraft kämpar mot och till slut också övervinner sin okunnighet.

Jag bör förstås här inte underlåta att nämna det misstag som leder till den motsatta ytterligheten. Det begås av personer som är utpräglat lättjefulla och därför blir otrevliga och besvärliga. De vill inte göra sig mödan att själva tänka ut saker och ting utan överlåter besväret till läraren genom att ideligen fråga honom om samma saker. De sitter som oflygga fågelungar med ständigt uppspärrat gap mot en annans näbb och är ständigt beredda att ta emot allt som är väl berett och färdigtuggat. Det finns också de som vill ge sig sken av att vara uppmärksamma och klipska, och som därför med onödigt pratsamhet tröttrar ut läraren, i det de alltid kommer med någon extra fråga om något alldeles obehövt eller ber om förklaring på sådant som inte borde behöva

förklaras, och så, som Sophokles säger, ...

min annars korta väg blev lång

...inte bara för honom som frågar utan också för de andra. Ty han avbryter ideligen läraren med frågor, såsom man gör i ett resällskap, och hindrar fullföljandet av föreläsningen som därigenom blir sönderhackad. Hieronymos²¹ liknar sådana personer vid rädda och nyfikna valpar, som därhemma biter i djurfällar och nafsar stycken ur dem, men som aldrig vågar röra djuren själva. Till dessa lättingar skulle jag vilja säga, att när de begripit huvudpunkterna, bör de själva söka sammanställa resten och ta sitt minne till hjälp att tänka själva. De bör taga lärarens ord som ett frö och en början och se till att det växer och frodas. Förståndet är inte likt en tunna som skall fyllas. Det behöver tändas såsom trä, och gnistan skall tända en drift att forska och ett begär efter sanningen. Antag nu att en man behövde låna

eld av grannen och att han, när han kom dit och fann en stor och klart brinnande eld, stannade kvar där för gott och värmde sig. Så är det om man kommer till en annan för att lyssna till en föreläsning och inte anser det nödvändigt att tända en egen eld och börja tänka själv, utan sitter där och njuter, förtrollad av föreläsningen. Visst får han något ut av vad som sägs, liksom det rodnande skimret från en eld. Men filosofiens eld har inte genomvärmat honom och ur hans själ fördrivit dess unkenhet och mörker.

Om ytterligare något manande ord behöver sägas om konsten att lyssna till en föreläsning, skulle det vara detta. Tänk på vad här har sagts och öva dig att tänka själv under kunskapsinhämtandet, så att du inte tillägnar dig en ytlig kunskap eller notisvetande, utan en som är djupt rotad och väl genomtänkt. Det målet kan vi nå om vi inser, att konsten att rätt lyssna är begynnelsen till ett rätt liv.